مسئوولیت متن و شکل بدوش نویسندهٔ مضمون میباشد، عقیدهٔ نویسنده لزوماً نظر افغان جرمن آنلاین نمی باشد

رناګل اریوبزی

۲۰۲۱/۰۴/۰۲

د خوشال ختک سیاسي او ټولنيز نظريات

څلورمه برخه (۳)

ج - په بشري ټولنه کې انساني حقوق:

د خوشال ختک زمانه، دمنځنيو پيړيو وروستی برخه، د مطلقو ټولواکانو، اميرانواو امپراتورانو زمانه وه. په دې وخت کې دانساني حقوقو په کله پوهنيزي څېرني، ليکني اويا ځرګندوني په سياسي لحاظ هم ساده او اسان کار نه و. دانساني حقوقو، د انسانانو ترمنځ دوروری اوبرابری په هکله زمزمه دشاهانواو امپراتورانو په غوږونه نه لګيده. خو خوشال خان ديراخ اوژور پوهنيز ځواک ترڅنګ دانسان سره دڅوري خواخوږی، زړورتيا او رښتينولی خاوند هم و. څه به يې چې په زړه وهغه به يې په خوله و، څه به يې چې ليدل يا اوريدل، او يا څه چې يې کول، هغسې به يې ويل اوهم ليکل. دی دمنځنيو پيړيو دمطلق استبداد په تورو شپو کې هم په دې عقيده و چې:

رښـتيا کـړه لـه هيـچـانـه مه ويرېږه
رښتيا سړی له هـری بـلا خلاص کا

شب ګرد دي چې يې دارشي له عسسه
خونـيـان دي چې به ويره دقصاص کا

(د خوشال ختک کليات.۶۶۰ مخ)

خوشال ختک نه د توروشپو سړی واونه د تورو تيارو سړی و، هغه بې پروا په سپين ډګردحقيقت په موندلو او دحق په څيړولو لګياو. رښتيا دادی چې دانسان په هکله دده د پوهي اومعرفت سرچينه ديني ارشادات دي او دهمدې ارشاداتو په رڼا کې انسان دځان او جهان او په دې جهان کې دځيل مقام پيژندلو ته هڅوي اوبنيي چې:

جهـا نـونـه څـه لـږ نـه دي
تـه يې نـه وينـي نـا دانه

ګـوره څـو دي هسې مځکې
ګوره څـو هسې اسمانه

واړه ځای دي ستا په زړه کې
ای تر عرش لويه انسانه

أيـيـنـه د زړه صـيـقل کړه
چـې يې ووينـې ای جانه

کـه د ي دا نـنـدا ره وشي
جـدا نـه يـې لـه سبحـانه

(دخوشال کليات.۷۰۶مخ)

افغان جرمن آنلاين په درنښت تاسو همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړيکه ټينګه کړئ maqalat@afghan-german.de
يادونه: دليکني د ليکنيزي بني پازوالي د ليکوال په غاړه ده ، هيله من يو خپله ليکنه له راليږلو مخکي په څير و لولئ

هغه څه چي انسان يې دجهان د نورو موجوداتو څخه رابيل او له هغوی يې لوړکړی اودي لوړ مقام يې ته وچت کړی دی، دادی چي خپل خالق يې دعقل، فکر، ميني، وينا کولو اود نظر د ځرګندولو وس ور کړی دی. دانسان د همدي ځانګړتيا او امتياز د ارزښت په بنسټ د ده پت، عزت او يا انساني کرامت جوړشوی دی. خوشال ختک راښيي چي:

سـړي ځا روي دي که تــه يې ويني
پــه تن په غـوښي په هـډ په ويني

فرق له ځاروي لري په ګويا يی کی
په رای په عقل په شناخت په ميني

(د خوشال ختک کليات. ۵۱۹ مخ)

په جهان کي دانسا ددي وچت مقام ارزښت ياني پت او انساني کرامت، بهرني عوامل نه لري، نه چا ور کړی او نه يې تري اخيستلی شي، نه يې په خپلو هلو ځلو تر لاسه کړی او نه يې له لاسه ورکولی شي. پت دانسان له پيداښت سره ترکيب شوی دی، دهغه دايمي ملګری دي اوور څخه نه بيليږي. ژبني، نژادي، عقيدوي سرحدونه اوتوپيرونه او په همدي ډول ټولنيزې طبقي اوقشرونه، مرتبي يا مقامونه نه پيژني. نوځکه هغه مقام چي انسان يې په جهان، په جهاني موجودا توکي، لري له سره له هغه سياسي او يا ټولنيز مقام او مرتبي سره ټو پير لري چي په ټولنه کي يې تر لاسه کوي. په ټولنه کي ترلاسه شوی مقام بدلون مني ياني لوړيږي او ټيټيږي اويا بيخي له منځه ځي او ورکيږي، خوپت او انساني کرامت دهر انسان دايمي ملګری دی او نه تري جلا کيږي. نوځکه:

سړي په اصل سره يو شان دي
که چوهړي دي که با د شاهان دي

فرق يې په فعل په ښه هنر وشو
ځکه دوی هسي سره شان شان دي

(د خوشال ختک کليات. ۴۸۴ مخ)

لنډه داچي پت او انساني کرامت په جهان کي دبشريت هويت، ماهيت اودانسانيت اصل او جوهر ښيي چي هر انسان يې لري اوددې ول د ول وګړو نه يو بشريت جوړوي. دپت اوعزت ساتنه او ورته درناوی دامانا لري چي هيڅوک حق اواجازه نه لري چي دانسان روحي اوجسمي سلامتيا ته زيان ورسوي اويا يې وګواښي، انسان بايد له هر ډول سپکاوي، ربړوني او ځوروني نه په امن کي وي. پت اوانساني کرامت د انسانانو ترمنځ دحقوقي برابری او دنورو بشري حقوقو بنسټ او يا سرچينه دی نوځکه خوشال خان دا نسان دا لوړ مقام نه يوازې ځيرلی او تشريح کړی دی، بلکي هغه يې تر سلطنت لوړ او دژوند سره برابر بللی اوپه ساتنه او درنا وي يې لازيات ټينګار هم کړی دی. بابا وايي چي:

دا يوه وينا د ز ړه په غـو ږو واوری
چي بهــتره د اورنګ تـرسلطنت دی

سردي درومي مآل دي درومي پت دي نه ځي
د سړي د چارو کل خوبي په پت دی

(انتخاب خوشال ختک.۳۴ مخ)

داوينا دخوشال ختک دزړه له تل نه راوتلې ده، نوځکه يې ټينګار کړی دی چي دزړه په غوږو دي واوريدل شي او دانسان دا وچت مقام ياني پت او عزت دي وساتل شي. خوشال ختک په خپلو ستر ګو ليدلي دي اوهم يې په دی باب ډير څه لوستلي دي چي دتاريخ په اوږدو کي دانسانيت مقام ته داړتيا وړ پاملرنه نه ده شوې. انسان دانسان په وړاندي زور کارولی دی، يوبل يې وژلی دی او ديوه بل پت او انساني کرامت يې تر پښو لاندي کړی دی او دا چاري لا په جهان کي رواني دي. انساني کرامت او دانسان پت او عزت هغه وخت خوندي وي چي په ټولنه کي ظلم، استبداد،

افغان جرمن آنلاين په درنښت تاسو همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړيکه ټينګه کړئ maqalat@afghan-german.de
يادونه: دليکني د ليکنيزې بڼي پازوالي د ليکوال په غاړه ده ، هيله من يو خپله ليکنه له راليږلو مخکي په ځير و لولـئ

زور اوزوروواکي نه وي. نو په دې صورت کې به ژوند هم عادي وي. ژوند په خوشال خټک ډېر ګران و، ورسره يې مينه درلوده اوورځخه يې ډير خوند اخيسته، خو بې پته او بې عزته ژوند يې نه خوښيده اوويل يې چې:

مرګ زما په پوهه ښه تر دا ژوندون دی
د عزت سره چې نه وي زيست روز ګار

هميــشه به په جهان کې ژوند ون نه وي
د خوشــال خـټـک بـه پـاتې شي يا د ګار

(د خوشال خټک کليات.۵۵۶ مح)

وينوچې خوشال خټک دتاريخ له هغه لويواومخکښو شخصيتونو څخه دی چې دانسان دا لوړ مقام او دهغه پت او کرامت يې پيژنده، ورته يې د رناوی درلود او دېتمن ژوند له پاره يې پر له پسې پو هنيزې اوعملي مبارزې کړې دي. شعار يې دا و چې يا به په پت او عزت کې ژون کوي او که داسې نه وي نو ژوند به د پت اوعزت نه قربانوي. لړ څه وړاندې مو وويل چې پت او انساني کرامت دانسان هويت اوماهيت جوړوي، له نورو مخلوقاتو يې را بيلوي، په عالم کې تر ټولو لوړ مقام ورکوي اوپه دې ټکې کې هر انسان دبل انسان سره برابروي او دنورو انساني حقوقو بنسټ جوړوي چې يو يې هم دانسان فردي ازا دي ده. خوشال خټک فردي ازادي يا خپل واک دهر انسان حق ګڼي او ارزښت يې دژوند سره پر تله کوي او ليکي چې:

نوکر ژوندی نـه دی کار يې د مړه وي
خپل زړه يې نه وي د صاحب په زړه وي

چــې ورته حکــم د خپــل صاحب وي
کــه هر څو ګران وي هم يې په وړه وي

(د خوشال خټک کليات. ۵۰۰ مخ)

د صاحب او نوکراويا په اوسني وخت کې دکار ورکونکي او کار رانيونکي ترمنځ اړيکي ټولنيزې اړيکي دي اوله ټولنيز ژوند سره تړلي دي. د صاحب او نوکر ترمنځ په اړيکو دخوشال خان دنيوکې موخه دا نه ده چې دااړيکې وشړوي او يا يې دټولنيز ژوند څخه ور کې کړي. دصاحب او نوکر يا دکار ورکونکي او کار رانيونکي ترمنځ اړيکي په حقيقت کې يوه ټولنيزه معامله ده او د دې معاملې په جوړولو کې بايد دواړه خواوې بشپړه ازاد او خپلواک وي. دکار دشرايطو په تعريف او ټاکنه کې بايد په هيڅ اړخ هغه څه تحميل نه شي چې په خپله خوښه يې نه مني او دکار په بهير کې هغه څه تري ونه غوښتل شي چې دکار دشرايطو په تعريف او ټاکنه کې نه وي راغلي، ځکه چې دازادي ما نا دا نه ده چې سړی هرهغه څه وکړي چې زړه يې غواړي، بلکې دا ده چې هغه څه ته مجبور نه شي چې نه يې غواړي. نوکر هغه وخت دژونديو په مثال کيږي چې دخپلواکی دې پړاو ته ورسيږي. دخوشال خان په نظر که صاحب او نوکر يا صاحب اونفردېو بل مشروعې کټې په پام کې ونيسي او درناوی يې وکړي نو دا کار به د دواړو اړخونو په ګټه تمام شي. صاحب بايد دنوکر يا نفر دژند اړتياوو او انساني حقوقو ته پوره پاملرنه وکړي او نوکر يا نفر هم بايد په خپل وار دورسپارل شوی دندې په اجرا کې له صداقت او فني مهارت څخه کار واخلي. په دې صورت کې دواړګټه کوي او کنه نودواړه يې بايلي. خوشال بابا ليکي:

چې صاحب نفر پرور نه وي هم هيڅ
په نفرکې چې هنر نه وي هم هيڅ

(منتخاب خوشال خټک. ۲۹ مخ)

خوشال خان نه يوازې دخپلواکي انساني ارزښت رابښيي بلکې په دې مو هم پوهوي چې ازادي او په خپله دخپل برخليک دټاکلو حق خوشې نه ترلاسه کيږي، نو ځکه يې د« مردی» او «همت » سره تړي ياني دا چې غضب شوي ازادي په خپله خوښه بيرته نه ورکول کيږي بلکې په « مردی » او«همت»ګټل کيږي او په اوړدو او ستونځمنو هلو ځلو ترلاسه کيږي. دی وايي چې:

افغان جرمن آنلاين په درنښت تاسو همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړيکه ټينګه کړئ maqalat@afghan-german.de
يادونه: دليکنې د ليکنيزې بڼې پازوالي د ليکوال په غاړه ده ، هيله من يو خپله ليکنه له راليږلو مخکې په ځير و لولـئ

خسیس چي مال لرى پرې خاد به نه شي
بنده بنده دى آزاد به نه شي

چي همـتنا ک د ي هغه آ زا د دي
آزاد آزاد دي عباد به نه شي

(د خوشال ختک کلیات. ۴۷۳ مخ)

په مال او شتمني څوک له بنده گی نه ازادیږی، په همت دازادی نعمت تر لاسه کیږی او همتناک تل ازاد پا تي کیږي. خوشال خان په دې عقیده دی چي که همت نه وي، ازادي نشته او چي ازادي نه وي نو په غلامی کي مردي نشته. دى لیکي چي:

د مرد چي صبر چي استقلال نه وي
چي غم پرې راشي پکــي خوشا ل نه وي

مردي بـي هيـخ د ه زما پــه پوهه
که بي په جاه ودولت څوک سیــال نه وي

(د خوشال ختک کلیات. ۵۰۰ مخ)

ازادي بيل بيل ډولونه او ډیر تعریفونه لري چي دلته ترې تیریږو، اوکنه له موضوع لرې کیږو، خو هغه ازادي چي خوشال خان يي په خپلو شعرونو کي يادوي دفکر او بیان ازادي ده. دى د فکرازادي دانسانیت سره تړي یاني دانسان ابدي حق اوطبعي اړتیابې گڼي اوپه خپله له دې ازادی ډ یرخوند اخلي. له بلې خواداسي ښکاري چي د ده په زمانه کي او هم ترهغي وړاندي دخوشال خان داستاد په گډون چا دفکراو بیان ازادی په انساني حق، ارزښت او اهمیت چندان عقیده نه درلوده. د زماني حاکم دود او شعاردا و چي خبره په زړه کي او خوله پټه ساته. خو خوشال خان په دې وخت کي هم نه خبره په زړه کي ساتلی شوه او نه چا د ده خوله بندولی اود قلم مخه نیولی شوه. ده په یوازني صورت دمطلقي ټولواکی په تورو تیارو کي هم د فکراوبیان ازادی دضرورت په هکله انساني وجدان ته دا پیغام رساوه چي:

راز د زړه ننه ساته نه شي په زړه کي
په سا تــه که يي اســتاد وماته پند کړ

یو په حال او په ماضي کي هسي نه و
چي ښکاره یي د خبرو راته خوند کړ

(د خوشال ختک کلیات.۵۶۳ مخ)

خوشال ختک دخبرو اوبیان ازا دی په خوند، ټولنیز ارزښت او مانا پوهیده، په دې لار کي يي خنډونو او ممانعتونو پروا نه درلوده. څه چي يي په زړه راتلل، په غوږو اوریدل او یايي په سترگولیدل، هغه بې په خوله ویل او په قلم يي لیکل، له هیچا يي هیڅ نه پټول. د ده په عقیده د انسان دفکري محکومیت او کمزورتیا لامل یوازې ټولنیز جبر یاني دفرد له وجوده بهر زور، زورواکي اوټولواکي نه دي. ده ددې محکومیت لاملونه دهغوی ترڅنگ دفرد په ذهن اورواني حالت کي هم ترخیرنی لاندې نیولي اومیندلي دي. اوهام او خرافات، زیان رسونکي رسمونه، رواجونه اوعنعنات دفرد ذهن ته ور ننوزي، هلته ځای په ځای کیږي، دباور وړ گرځي او تر دې چي مقدسات ترې جوړیږي. په دې ډول په عقل او فکر مسلط شي او بیا يي ازادی ته نه پریږدي. خوشال ختک دعارف اوعالم ژبه هغه څه گڼي چي دانسان عقل او فکرفعالیت ته هڅوي، له اوهامواوخرافاتو څخه يي ازادوي او دخپلواک فعالیت توان ور بخښي. خوتر څو چي دعقل اومعرفت ژبه تړلي وي، تر هغو به اوهام اوخرافات په بشري ټولنه حکومت کوي او خلک به دعلم په ځای په ستوري اوپال تکیه لري. نوځکه خوشال خان لیکي چي:

د عارف ژبه يي بند کړه له مقاله
عــالمان پـــه قیل وقال لري تکیه

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړیکه ټینگه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادونه: دلیکني د لیکنیزې بنې پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هیله من یو خپله لیکنه له راليږلو مخکي په ځير و لولــئ

دا نــابــوده تکيه ګوره د وګړي
چې په ستوري يا په پال لري تکيه

(منتخاب خوشال ختک.١٠١ مخ)

رښتيا دا دی: هغه ولسونه چې دفکر اوبيان ازاد ي لري دعمل ازادي هم ترلاسه کولی شي اوهغه څوک چې دفکر کولو اوڅه ويلو وس او ازادي لري، دڅه کولو وس هم ترلاسه کوي. خو دفکر اوبيان ازادئ د تر لاسه کولو لاراوږه، پيچلې او له ستونځو ډکه لاروه اولاده. له يوې خوا په ټولنه مسلط اوهام او خرافات او له بلې خوا دازادئ غاصبان، هغه زورواکان چې ټولواکي اوزورواکي دځان مسلم حق ګڼي، دنورو دازادئ حق دتر پښو لاندې کوي او دازادئ غوښتونکي ژوند هم له ګواښ سره مخامخ کوي. خو څوک چې دځان ساتنې له پاره تر ازادئ تيريږي هم ځان او هم ازادي له لاسه ور کوي، ځکه چې ټول ژوند په په غلامئ کې تيروي اوکه څوک بيا دازدئ په طلب کې وي نو ضرور به خپل مرام تر لاسه کوي او په ننګ مين خوشال ليکي چې:

په طلب کې که سستې نه وي باورکړه
د ژوندون اوبه به بياموبي په کام

چــې د بل تــر لاســه ورغــی د بل شو
مرد به خپل لري د خپل فکر زمام

(د خوشال ختک کليات.٥٧٣ مخ)

خوشال خان په دې ښه پوهيده چې د فکر او بيان ازادي، چې دانسان بنسټيز حق دی، چا ته وړيا په لاس نه ورځي، بلکې بايد په کلکه وغوښتل شي او دې مرام ته درسيدو له پاره پرله پسې مبارزه دژوند يوه برخه وګڼل شي. دخوشال خان د ځر ګندونو څخه داسې ښکاري چې دی په ټولنه کې دانسا دبنسټيزوحقوقو دتحقق له پاره هم دسياسي لارو چارو په لټه کې نه و، ياني دټولنې دسياسي نظام سره يې غرض نه درلود بلکې په انساني عقل او دهغه په ښوونه او روزنه يې ډ ډه لګوله. علم او پوهه کولی شي چې هر انسان په دې قانع کړي چې دفکر اوبيان ازادي دهر انسان ازلي او ابدي حق او طبعي غوښتنه ده او له دې ازادئ دانسان بې برخې کول دانساني حق او طبعيت په ضد عمل دی. دبشر دبنسټيزو حقوقو دپيژندنې اوپه دې برخه کې دترلاسه شوي معرفت دځپرونې په تاريخي لړکې دخوشال ختک مفکوره او په خپلو شعرونو کې دهغې ځيرول تاريخي لاسته راوړنه ګڼل کيږي چې په بنسټ يې دبشر داساسي حقوقوپه هکله پوهنيز فکر وده وکړه، پراخ شواو دنړئ په ځينو برخوکې يې پراخو پر ګنو ته لار پيدا کړه او دازدې غوښتونکو خوځښتونو په سياسي اجنډا کې يې مهم مقام تر لاسه کړ.

افغان جرمن آنلاين په درنښت تاسو همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړيکه ټينګه کړئ maqalat@afghan-german.de
يادونه: دليکنې د ليکنيزې بڼې پازوالې د ليکوال په غاړه ده ، هيله من يو خپله ليکنه له راليږلو مخکې په ځير و لولـئ